

*Interview: Allrik Copijn*

## ***ECOLOGISCH DENKEN IN DE TROPEN***

---

*Kissingers belofte uit 1973 ('Niemand meer hongerig naar bed') is nog altijd niet ingelost. En dat zit er voorlopig ook niet in. De wereldbevolking blijft groeien. Hoeveel monden kan de Groene Revolutie voeden? In Amerika wint de mening veld dat de westerse landbouwmethoden Afrika weinig heil hebben gebracht. Nederlandse deskundigen zeggen doorgaans geen alternatief te zien. En de biologische landbouw dan? Gesprek met een ecologisch ontwikkelingsdeskundige.*

---

Het derde Duitse televisienet zond een paar jaar geleden een simulatiespel uit, bedacht door een topambtenaar van het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking. De deelnemers aan het televisiespel kregen een miljoen Duitse mark om een stuk Sahel te helpen ontwikkelen. Wat gingen zij met het geld doen? De boel ontginnen, zo bleek. Akkers aanleggen, kunstmest aanvoeren, putten slaan.

Na een tijdje waarschuwde de computer dat het betreffende gebied nog dertig mensen kon voeden. De goedbedoelde acties van de spelers waren ecologisch gezien desastreus uitgevallen, zo had de computer berekend.

Ook de ontwikkelingspot van een miljoen Mark begon leeg te raken. Geen probleem, want de spelregels voorzagen in financiële hulp van de Duitse achterban. Geldgebrek is in werkelijkheid ook nooit een probleem, aldus de bedenker van het spel. 'De echte ontwikkelingspecialisten spelen het echte spel nog veel desastreuzer, omdat zij beter weten hoe zij geld bij elkaar moeten krijgen.' Er zijn altijd nieuwe fondsen en potjes te vinden.

Een conclusie die aardig aansluit bij de anekdote waarmee de acteur Kees Brusse zijn vijfdelige tv-documentaire over Bonaire opende. Een rustig eiland, zo vertelde de tegenwoordig op Bonaire woonachtige acteur. Tot het vliegtuig op een dag een ontwikkelingsexpert uit Nederland aanvoerde.

De expert riep de plaatselijke vissers bijeen om hen het blijde nieuws te vertellen: de Nederlandse overheid zou geld steken in een visserijproject. Voorwaarde: de vissers moesten intensiever gaan vissen. Dan zou Nederland een paar grote, stalen schepen bekostigen om de gevangen vis van de vis-

sersbootjes naar een eveneens op Nederlandse kosten te bouwen koelhuis te brengen.

De vissers hoorden toe. Voorzichtig informeerden ze naar de zin van dit alles. 'Vooruitgang,' verduidelijkte de ambtenaar verbaasd. 'In plaats van één vis, gaan jullie er tientallen, misschien wel honderden vangen...' En daar ligt nou precies het probleem, zei Brusse, terwijl het oog van de camera afglijdt naar het wrak van een grote, stalen kotter die met zijn neus nog net boven water uitsteekt. "Het door een Nederlandse doctorandus bedachte project paste niet in de leefgewoonten en cultuur van de lokale vissers. Als die één grote vis hebben gevangen, hebben ze voor een week genoeg. Waarom wilde de Nederlander dat veranderen?" Hun reactie: 'Wat hebben wij aan vooruitgang als we vijf dagen weg moeten van onze mensen?'

### *STATION OVERVECHT*

---

Een mooi verhaal. Maar is het representatief? Een van onze eerste vragen tijdens het interview met de ecologisch georiënteerde landbouwkundige Allrik Copijn. We spreken Copijn tussen twee reizen in. Net terug uit Azië en haast weer op weg naar Zuid-Amerika of omgekeerd. Voortdurend cursussen en adviezen gevend op het terrein van de ecologische landbouw.

Maar het antwoord hebben we eigenlijk al gehad: als we uit station Overvecht komen en Copijn gefascineerd staart naar een onbegrijpelijke bouwput. Wat is er zo interessant aan een bouwput? "Het feit dat ze iets afbreken wat er eigenlijk net stond," verduidelijkt hij. Wat stond er net? "Een voetgangerstunnel en een nieuwe stationsingang. Twee jaar geleden gemaakt, nog geen jaar geleden officieel geopend en nu al weer afgebroken."

We naderen Groenekan, rijden onder een viaduct door. Alsof de autorit een excursierit vol interviewvoorbeelden is, wijst Copijn opnieuw naar buiten. "Precies hetzelfde is er met dat viaduct gebeurd." Ik werp een blik achterom. "Tot voor kort stond daar een smaller viaduct. Op het moment dat ze dat eerste viaduct begonnen te bouwen, lagen de plannen al klaar voor de volgende versie. Het moest anders, zo had men bedacht. Maar het geld voor de eerste versie lag klaar, de plannen waren goedgekeurd en dus werd het gewoon gebouwd en later officieel geopend. Alsof niemand wist dat het een paar jaar later al weer zou worden afgebroken. Willens en wetens wordt anderhalf miljoen gulden vernietigd."

Met dat soort blauwdrukprojecten zat de ontwikkelingshulp volgens Copijn vol. Van moderne koeienstallen zonder koeien tot tomatenketchupfabrieken in gebieden waar de mensen helemaal geen tomaten telen. "In Afrika is zo'n

ketchupfabriek gebouwd, die nooit heeft gefunctioneerd. Neergezet zonder vooronderzoek, zonder dat men zich heeft afgevraagd of de mensen in die streek überhaupt wel tomaten telen of tomaten zouden willen telen.”

En toch, benadrukt de ecologische ontwikkelingsdeskundige die zijn levenswerk lijkt te maken van het regenereren van tropische en subtropische bodems, zijn die projecten op zich goed bedoeld. “Probleem is dat wij het altijd zo moeilijk hebben gevonden om naar de mensen zelf toe te gaan. De westerse deskundige heeft een volledige opleiding gehad, weet precies wat hij moet doen, is klaar voor zijn taak. Maar in elk nieuw gebied is hij net een pasgeboren kind. Hij kent daar niets, weet niet wat voor soort grond hij er aan zal treffen, hoe de bodem reageert op droogte en op irrigatie. En toch is het westen decennia lang aan komen zetten met blauwdrukken van een bepaald soort moderne landbouw die we er wilden realiseren.”

## GHANA

---

Copijn: “In een groot irrigatieproject in Ghana bleek de eerste ontwikkelingsdaad van die blauwdruk te bestaan uit het weghalen van alle bomen. Van het parkachtige landschap met vruchtbomen en andersoortige exemplaren is niets meer over.” Na een adempauze, heel nadrukkelijk: “En als er nu iets is waar je niet mee moet beginnen, is dat het weghalen van de bomen. Die houden de grond vast.

“De mensen daar kunnen je dat precies vertellen. Die weten precies waarom juist die boom op die plek moet staan, wat voor functies de bomen nog meer hebben: huizenbouw, medicijnen, brandhout, gereedschap en/of voer. Stuk voor stuk redenen om eerst met die mensen te gaan praten.”

We lopen de trap op van het statige herenhuis dat de familie Copijn al generaties lang bewoont. “We lijken vergeten dat er mensen wonen in de gebieden die wij proberen te ontwikkelen - mensen met een historie, die er duizenden jaren lang in zijn geslaagd te overleven in het betreffende gebied. Zij kennen het land. Generaties lang hebben ze er gewerkt. Zij weten alles over hun grond.”

Copijns dringende advies: “Waar we mee zouden moeten beginnen is te luisteren naar wat zij willen. Wat zijn hun vragen? Er naar toe gaan met bijnamen. Kijken wat de mensen doen en wat ze niet doen. Begrijpen hoe ze erin geslaagd zijn te overleven. En daar een klein beetje aan toe voegen. Het simpele feit dat je compost kunt maken bijvoorbeeld.

“Velen hebben er geen idee van wat een enorme stap vooruit organische mest kan zijn. En het planten van stikstofbinders. Ook daar staan de meeste mensen

niet bij stil. Terwijl we met dat soort planten toch 500 tot 600 kilo stikstof per hectare in de bodem kunnen brengen. Dat lukt je niet met kunstmest.” Even later: “Er is zoveel stikstof in de lucht. Je moet het alleen weten te kanaliseren.”

## *BRAZILIE*

---

*In een nota uit 1990 sprak minister Pronk zich uit voor meer duurzaamheid. Wageningse deskundigen reageerden sceptisch en noemden zijn keuze voor minder intensieve landbouwmethoden ‘onverantwoord’ en ‘voorbarig’.*

“Gelukkig denkt Pronk tegenwoordig in een andere richting: het op een duurzame manier verbouwen van producten. Chemische landbouw is nooit duurzaam. En al helemaal niet in de tropen. Een jaar geleden heb ik in Brazilië een haciënda gefotografeerd. Een gebied van 200.000 hectare. Drastisch ontgonnen: in een week tijd was de natuurlijke vegetatie weg, een struiksavanne, die je alleen op het centrale Braziliaanse hoogplateau vindt. Een soortenrijkdom vergelijkbaar met die van het regenwoud.

“Gigantische tractoren zijn er aan het werk gezet, vervolgens werd er vanuit de lucht bemest en gezaaid: soja bestemd voor westers veevoer. Terwijl het allemaal zo'n kortstondig gebeuren is, zo'n project. Drie, vier jaar wordt het land gebruikt. Dan is het een woestijn en start men ergens anders een nieuw project. Met achterlating van een structuurloze massa, een grote stofboel.”

*Een moderne versie van de aloude zwerflandbouw? Stukken oerwoud plat branden, bebouwen en weer verlaten als de grond op is?*

“Het grote verschil is de schaal waarop dit nu plaatsvindt. Die ene hectare kan zich nog wel herstellen. Maar met een oppervlakte van 200.000 hectare herstelt zich niets meer. Vroeger was de wereld bedekt met bossen en ongebruikt land waar niets verbouwd werd. Tegenwoordig is de wereld ontbost en zijn grote gebieden onbruikbaar geworden, zeg maar gerust geruïneerd.

“En het speelt zich overal af. Overal waar makkelijk aan grond is te komen: in Afrika, in India, in Zuid-Amerika. Geld speelt geen rol. Kapitaal genoeg. Dat is het gevaar. Een paar honderdduizend hectare wordt schoon gemaakt. Maar van diezelfde grond leven wel vele kleine boertjes, waarvan er na de ontginning geen één meer over is.”

*Duurzame landbouw mag dan erg milieuvriendelijk zijn, wordt er wel gezegd, maar in de komende decennia zullen we grover geschut nodig hebben. In*

*2150 wonen er in Afrika waarschijnlijk 50 % meer mensen dan in 2000.  
Zonder Groene Revolutie zou het je nooit lukken om al die monden te voeden.*

“Klopt niet. Die voorstelling van zaken is niet waar. In India hebben we de afgelopen jaren een duizenden jaren oude rijstsoort uitgezaaid. Daarmee oogsten we na een paar jaar bijna twee keer zoveel rijst als de buurboer met zijn moderne wonderzaden. Zonder kunstmest, zonder gif. Gewoon rechttoe rechtaan biologisch geteeld: 7,5 ton rijst, terwijl de boeren uit de omgeving 3,5 ton halen. Vier ton als ze heel erg hun best doen.

“Dan zeg ik: waarom al die enorm kostbare ontwikkelingen, waarom rijstsoorten ontwikkelen die alléén in proeftuinen negen ton geven? Een boer haalt dat nooit. Of hij is te laat, of de kunstmest is er niet, of er is geen water, of de spuitmiddelen zijn niet aanwezig. Er zijn zoveel factoren die een rol spelen, maar het resultaat is steeds dat boeren in de praktijk nooit aan die beloofde negen of tien ton komen.”

### ***DUURZAME LANDBOUW***

---

*Duurzame landbouw lukt alleen op goede gronden, schreef NRC-Handelsblad een tijdje terug in een paginagroot artikel. Het zou uitgesloten zijn dat je op de mindere gronden tot acceptabele opbrengsten kunt komen.*

“Natuurlijk is het op een mindere grond moeilijker om tot productie te komen dan op een betere. Maar je moet de vergelijking juist trekken: vergelijken met bedrijven die in dezelfde omstandigheden zitten. Dan valt met geen mogelijkheid vol te houden dat een chemisch werkend bedrijf hogere oogsten haalt. Zeer zeker niet. Ik durf zelfs te beweren dat het omgekeerd ligt.

“Stel: je hebt een bodem met nul organisch materiaal. Ga je daar op de biologische manier aan de slag, zonder kunstmest, dan haal je een minimale opbrengst. Maar wel boven nul. Met kunstmest krijg je een negatieve productie: je verliest, omdat kunstmest in dat soort arme bodems werkt als een zout en verdrogingverschijnselen teweegbrengt.

“Anders wordt het als er goed organisch wordt gewerkt en daar een klein beetje kunstmest bijkomt. Dan gaat de productie omhoog. Dat kan. Zolang het maar bij minimale kunstmestgiften blijft. Je moet weten wat je doet. Zo'n tachtig procent van de ziekten in de landbouw is tegenwoordig toe te schrijven aan kunstmestgebruik.

“Duurzame landbouw is geen terugrijpen op het verleden. Het is een vervolg op en een verdere ontwikkeling van de conventionele landbouw. We zien dat moderne landbouwsystemen problemen geven en dan ontstaat de behoefte om

de landbouw verder te ontwikkelen.

“Je kunt geen duurzame landbouw bedrijven met behulp van de moderne rijstsoorten. Een land als India heeft bijna honderd procent van zijn traditionele rijstsoorten verloren. Allemaal weg. De nieuwe hybriden geilen zogezegd op kunstmest. Als je die geen kunstmest geeft, geven ze ook geen productie. Vormen ze geen zaad - omdat ze verhongeren.

“Het omgekeerde geldt voor de rijstsoorten die wij in het Indiase Pondicherry verbouwen, waar we 7,5 ton per hectare van oogsten. Als je die kunstmest geeft, geven ze geen zaad. Ze hebben weinig voeding nodig en weinig planten. Heel tevreden plantjes, die bijzonder weinig nodig hebben. Geen insecticiden, geen fungiciden en geen herbiciden. Wat de moderne variëteiten allemaal wel nodig hebben. Het enige wat ze in het begin behoeven, is begeleiding. Goede voorlichting voor de boeren. En dat is nu juist iets waar het in de duurzame richting aan schort.”

*En de stelling van de vorige Nederlandse minister van Landbouw:  
Milieuverontreiniging is erg, honger nog erger?*

“Maar”, kaatst Copijn terug, “duurzaamheid en voedselproductie zijn helemaal niet strijdig. Met de juiste voorlichting geven duurzame methoden minimaal hetzelfde als met de Groene-Revolutiemethoden. Minimaal. Bovendien is het geen eindige manier van produceren. Op de 'moderne' manier hou je het maximaal twintig jaar vol. Dan is de grond weg, geërodeerd, kun je er geen halmpje meer op verbouwen. Land dat duurzaam wordt verbouwd, is over honderd jaar nog in gebruik. Waar praten we nu eigenlijk over?

“India telt een kleine twintig miljoen hectare *wasteland*, woeste grond. terwijl er ieder jaar 25 tot 30 miljoen hectare *wasted* land bij komt. Voorgoed afgeschreven grond, 25 tot 30 miljoen hectare per jaar, als gevolg van conventionele landbouw. Dàt is een van de oorzaken van de honger! Niet de duurzame landbouw, die gaat door, daar verknoei je geen grond mee.”

## ZADEN

Hij haalt een handvol rijst uit zijn colbertje. Vertelt dat hij eigenlijk altijd zaden in zijn colbert heeft, dat het een van zijn hoofdwerkzaamheden is: het verzamelen, selecteren en verbeteren van zaden. “In feite is het een wonder zo'n zaadje. Een hard stuk materie, dat je in de grond stopt, waar dan een plant uit komt.” En: “Het doet pijn als je ziet wat mensen aan goede landbouwzaden kunnen verknoeien... Ze praten over verbetering van het genetisch potentieel.

In mijn ogen zijn ze voortdurend bezig dat potentieel te verprutsen. Na drie à vier jaar moeten die moderne zaden al vervangen worden, voldoen ze niet meer, zijn ze te zwak geworden. Wat heeft dat dan met verbetering te maken?

“Rogge is van nature 1.80 tot 2.00 meter lang. Maar de rogge die je tegenwoordig ziet, is nog niet eens één meter. Een lengte van 0.80 meter is niet roggeachtig. Je hebt die plant in een ander jasje gestopt. De verbeterde variëteit beantwoordt niet meer aan het oerbeeld rogge, heeft niet meer dat eigene van rogge.”

Ten slotte: “Een heleboel van wat ik weet, heb ik geleerd van analfabeten uit India, de Filippijnen, en Zuid-Amerika. Wat je daar vindt, is levenswijsheid. De wijsheid om om te gaan met de natuur, gebruik maken van de wijsheid in de natuur. Je zou ook kunnen zeggen dat er in alles om ons heen oergedachten zijn te herkennen. Oerconcepten die terug zijn te vinden in de manier waarop indianenstammen hebben kunnen overleven. Zij konden overleven. Wij kunnen dat niet. Wij lijken het alleen te kunnen, omdat het ons op dit moment redelijk goed gaat.”

*Bart Hommersen*

*Dit artikel is een ingekorte versie van een interview dat eerder verscheen in VA 6/93.*